

ארכיון העיר ירושלים

מנחם לוין

ארכיון העיר ירושלים הוקם בשנת 1963. לארכיון מעמד של ארכיון ציבורי מוכר. הוא עוסק בכינוס, בהערכה, בקטלוג ובשימור של חומר ארכיוני שמקורו בעיריית ירושלים ובמוסדות הקשורים אליה, בוועדי שכונות ובמוסדות ירושלמיים שאינם ממשלתיים, וכן אצל אנשים פרטיים ובעסקים ובמפעלי תעשייה שפעלו בירושלים. כמו־כן מפתחים בארכיון אוספים תיעודיים משלימים, כגון: אוסף תצלומים, תשלילים, שקופיות, סרטי קולנוע ותחריטים, אוסף מפות, אוסף כרזות ומודעות, דברי דפוס קטנים ותווים, אוסף פריטים מוזיאליים, ובהם: מדליות, סיכות, דגלים ומכשירי עבודה ששימשו בעירייה, ואוסף קטעי עיתונים. עוד קיימת בארכיון ספריית עזר מדעית בנושא ירושלים. והוא מקיים גם מפעל תיעוד בעל־פה.

אוספי הארכיון עומדים לרשות הציבור, אך החומר אינו ניתן להשאלה, והעיון בו נעשה במקום. החומר שמקורו בעירייה סגור לעיון 20 שנה, למעט פרוטוקולים משיבות המועצה ומוועדות פומביות שלה ופרסומים. חלק מהחומר הפרטי בארכיון סגור לעיון לתקופה של 50 שנה. עוד שוקדים בארכיון על פרסום תעודות ועריכת תערוכות. אנשי הארכיון עוסקים גם ביעוץ בנושאי ניהול רשומות לעירייה ולמוסדות לא ממשלתיים בעיר — בתחומים של בניית מערכות תיוק, הערכת חומר ארכיוני כדי לקבוע ערכו וייעודו, בניית אמצעי תחזוקה לחומר ארכיוני וטיפול בכיעור תעודות שגרתיות בעירייה.

הרשימה שלהלן כוללת את החטיבות והאוספים החשובים ביותר מתוך 307 חטיבות הארכיון. בארכיון קיים חומר רב נוסף — פנקסים, תיקי התכתבות ופריטים בודדים, שהגיעו ממקורות שונים.

החומר הארכיוני

א. חומר שמקורו בעירייה

177

1. עיריית ירושלים העות'מאנית

מועצת העירייה — החלטות, 1891-1914, כתובות ביד בלשון הערבית; פנקסי רישום הכנסות, 1891-1914, בערבית.

נ כ ח י מ : מר דניאל אומסר, ראש העירייה - יו"ר

מר ח. סלוסון
מר א. אלמאליח
מר ד. אבולעפיה
מר ר. שרייבמן
מר ס. בוקסבום

בהשתתפות : מר י. טהון.
מר צ. ליבוביץ, מנהל הסיים.

היו"ר פתח את הישיבה הראשונה של מועצת העירייה העברית וציין את חשיבותו של סאורע הסטורי זה. הוא איהל לחברים הצלחה בעבודה הגדולה העוסדת בפניהם והביע את התקווה שהחברים יפעלו שכס אחד לטובת העיר ולפתוחה ולהקלת סבלות תושביה היהודים בימים קשים אלה.

להלן ציין היו"ר כי המועצה עומדת להפגש עם מושל המחוז בכדי לקבל ממנו פרטים נוספים על תכנית העירייה לעתיד. ידוע שהתכנית אושרה ע"י הממשלה וכי השאלה הוסדרה. הוא כשלעצמו כבר נכנס לתפקידו באופן מעשי ונפגש עם ראשי המחלקות על מנת לברר מה לדרוש מהמושל לפני פירוק העירייה המרכזית הסתפוררת.

מר אומסר ציין שמצבה הכספי של העירייה הוא חמור וכי יש חשש שהעירייה נבעה בכספי הצבור השייכים בעקר למחלקת הספקת הסיים, כגון קרן החדושים המיועדת לתקון ולחדוש רשת הספקת הסיים וכספי הפקדונות. כספים אלה עולים לסכום של 85,000 לא"י לערך; סזה 24,000 לא"י - פקדונות ו-61,000 לא"י - קרן חדושים. מר אומסר בכל זאת מקוה כי לא כל הכספים הללו הוצאו.

מר אומסר בקש ממר ליבוביץ למסור לחברים סקירה על הצעדים שנבטו להבטחת הספקת סיים לתושכי העיר היהודים בשעת חרום.

מר סלוסון נקש לברר קודם לכן מה תהיה עמדת המועצה כלפי המושל, כי לאמיתו של דבר סרם בתקבלה החלטה ברורה בדבר הפרוץ העיריות ועל המועצה לקבוע את עמדתה בשאלה זו. כן לא ידועים גבולות האזור שיהיה נכלל בתחום שפוסה של המועצה העברית. אם יגע המושל בשאלת הגבולות, נקש מר סלוסון, שהמועצה תעמוד על כך שבאופן פרוביזורי יחול שפוסה על כל אותם המקומות הסאוכלסיים יהודים ולא על שטח המוגדר גיאוגרפית. הוא נקש כמו כן לא להסכים לגבולות שצויינו על ירי זקן השופטים מר פיצג'ראלד.

מר אומסר ציין כי בשלב זה הוא לא נגע בשאלת הגבולות מאחר שאין יודעים מה תהיה הודעת הממשלה. הוא סזיע לא להחליט בשאלה זו כי הדבר יהיה רק בגדר תיאוריה. בפגישה עם המושל אין המועצה חייבת לתת תשובות ותוכל להסתפק בהודעה כי החברים באו לשמוע על עמדת הממשלה וכי ידונו ברבר עם האורגנים הצבוריים וימלכו בודעתם. החשוב ברבר הוא הודעת הממשלה כי אין סזוה סניעה שהמועצה תתחיל בעבודה. אשר לגבולות, ציין מר אומסר, שרק הסריטוריה קובעת ולא האוכלוסיה. הגבולות כרגע הם בסצב שוסף ועלולים להשתנות. כסובן שאין לותר על שום שכונה או מקום המיושב יהודים.

מר שרייבמן ציין כי לאור הקו הירדוע של הממשלה, יתכן מאד כי לא תצמח כל תועלת סמסית מהפגישה עם המושל ולא יהיה לה כל סכום קונקרטי. יש להודיע למושל שהמועצה כבר נכנסה לתפקידה ושהעירייה כבר פועלת ותפעל תהיה מה שתהיה עמדתה של הממשלה ובין אם היא תפרסם הודעה על כך או לא. ככום הפגישה צריך להיות שהמועצה העברית כבר סכהבת והיא נושאת באחריות.

2. עיריית ירושלים המנדטורית

- מועצת העירייה — פרוטוקולים, 1948-1934 ;
- ועדות המועצה — פרוטוקולים, 1948-1934 ;
- מינהל כללי — תכתובת, 1948-1934 ;
- אגף אספקת המים — תיקי תכנון, הפעלה ותכתובת, 1948-1919 ;
- מהנדס העיר — תיקי בניין, 1948-1936 ;
- תיקי תכנון (במשרדי מחלקת ההנדסה, רחוב הלל) 1948-1930.

3. עיריית ירושלים הישראלית

- מועצת העירייה — פרוטוקולים, 1989-1948 ;
- ועדות המועצה — פרוטוקולים, 1984-1948 ;
- לשכת ראש העיר, 1989-1965 ;
- מינהל כללי — תכתובת, 1977-1948 ;
- מהנדס העיר — תיקי תכתובת, 1970-1948 ;
- מהנדס העיר — תיקי בניין, 1963-1948 ;
- לשכות סגני ראש העיר, 1989-1948 ;
- אגף לחינוך — תיקי תכתובת, 1970-1948 ;
- אגף למלאכה ותעשייה — תיקים נבחרים של עסקים שנסגרו, 1980-1948 ;
- אגף לנוער, ספורט וחברה, 1987-1970 ;
- יחידה לאיכות הסביבה, 1980-1975 ;
- תחנות אם וילד, 1940-1920, מדגם 10% מתיקי אמהות.

4. ארכיון עיריית מזרח ירושלים, 1967-1948 (ארכיון שלם).

5. בתי־ספר שנסגרו

- בי"ס תיכון ערב 'אופקים', 1977-1958 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס 'אורנים', 1976-1960 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס בית חינוך תיכון ערב, 1977-1955 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס ע"ש גורדון, 1970-1955 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס 'דורש ציון', 1970-1880 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס 'דינור', 1979-1971 (ארכיון שלם) ;
- בי"ס 'דעת', 1968-1955 (שרידי ארכיון) ;
- בי"ס 'המאירי', 1990-1960 (חלק מארכיון)
- בי"ס חב"ד ברזיל, 1986-1968 (חלק מארכיון) ;
- בי"ס 'יסודי התורה', 1976-1953 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס 'ישורון', 1982-1970 (ארכיון לא שלם) ;
- בי"ס כ"ח בנות, 1977-1900 (שרידי ארכיון) ;

- בי"ס כ"ח מקצועי, 1949-1967 (תכתובת בלבד);
בי"ס לבנים, 1919-1960 (שרידי ארכיון);
בי"ס 'למל', 1910-1980 (חלק מארכיון);
בי"ס לנערים עובדים 'למל', 1957-1975 (ארכיון שלם);
בי"ס תיכון מקצועי 'לפידות', 1973-1987 (חומר לשמירה לצמיתות);
בי"ס 'מגן דוד', 1950-1981 (חלק מארכיון);
בי"ס 'מוריה', 1952-1979 (ארכיון שלם);
בי"ס תיכון 'מעלה', 1945-1976 (ארכיון שלם);
בי"ס 'מצפה שמואל', 1955-1981 (חלק מארכיון);
בי"ס 'נזר דוד', 1975-1989 (חלק מארכיון);
בי"ס ע"ש סוקולוב, 1949-1975 (ארכיון לא שלם);
בי"ס תיכון מקצועי 'ספניאן', 1970-1986 (חומר לשמירה לצמיתות);
בי"ס תיכון מקצועי 'פולינסקי', 1971-1988 (חומר לשמירה לצמיתות);
בי"ס 'קשט', 1960-1981 (חלק מארכיון);
בי"ס 'רוחמה', 1960-1978 (ארכיון לא שלם);
בי"ס 'רחביה', 1971-1979 (חלק מארכיון);
בי"ס ע"ש רמז, 1949-1979 (ארכיון שלם);
בי"ס 'שפיצר', 1923-1984 (חלק מארכיון);
בי"ס 'שרת', 1980-1990 (חלק מארכיון);
בי"ס 'תחכמוני', 1914-1977 (ארכיון שלם);
בי"ס 'תלפיות', 1968-1971 (ארכיון שלם);
מרכזייה למלאכה, 1949-1985 (חומר נבחר).

6. בית-ספר פעילים

יש חומר נבחר של 25 בתי-ספר יסודיים.

7. מוסדות חינוך אחרים

- בית חינוך לעיוורים, 1910-1970 (ארכיון כמעט שלם);
בית חינוך יתומים הספרדים, 1920-1955 (שרידי ארכיון);
'בצלאל', בי"ס גבוה לאמנות, 1906-1970 (חלק מארכיון);
גימנסיה עברית, 1913-1975 (ארכיון שלם).

ב. חומר שמקורו בעיר – שכונות, מוסדות, אגודות

8. ארכיונים של ועדי שכונות

- בית הכרם, 1922-1960 (ארכיון שלם);
בית וגן, 1919-1957 (ארכיון שלם);

גאולה, 1946-1926 (ארכיון חלקי);
 זכרון משה, 1953-1907 (רק פנקסי חשבונות ותקנות);
 חברת ירושלים המאוחדת לפיתוח (בוני הר נוף), 1976-1973 (חלק מארכיון);
 ימין משה, 1948-1895 (שרידי ארכיון);
 יפה נוף, 1944-1923 (שרידי ארכיון, העתק מצולם);
 לב מרחביה, 1956-1946 (חלק מארכיון);
 נחלת שבעה, 1989-1869 (שרידי ארכיון ותיעוד משלים);
 קריית משה, 1948-1924 (רק תכתובת);
 רחביה, 1948-1930 (שרידי ארכיון);
 שערי חסד, 1948-1907 (שרידי ארכיון);
 תלפיות, 1970-1922 (ארכיון כמעט שלם).

כמו כן יש חומר תיעודי על מרבית שכונות ירושלים הכולל: תקנות, פרסומים וקטעי עיתונים.

9. 'היישוב הישן'

בית זקנים וזקנות הכללי, 1948-1919 (שרידי ארכיון);
 'בית יעקב', בית-כנסת 'החורבה', 1940-1896 (שרידי ארכיון);
 ועד הכללי, 'כנסת ישראל', 1900-1895 (פנקס מצולם);
 ועד השחיטה האשכנזית, 1944-1907 (שרידי ארכיון);
 כולל אמריקה, 1946-1897 (שרידי ארכיון);
 כולל הר"ד, 1909-1870 (שרידי ארכיון);
 כולל הורודנא, 1940-1866 (חלק מארכיון);
 כולל ווהלין, 1912-1908 (שרידי ארכיון);
 כולל ורשה, 1947-1894 (דברי דפוס);
 כולל חב"ד, 1915-1907 (פנקסים מצולמים);
 כולל מינסק, 1890-1889 (פנקס מצולם);
 לבל אברהם, 1950-1914, עסקן 'היישוב הישן' (חלק מארכיון);
 מונטפיורי משה — מיפקדי תושבים, 1875-1839 (צילום);
 מושב זקנים וזקנות המאוחד, 1960-1892 (חלק מארכיון);
 עדה ספרדית, 1918-1890 (חלק מארכיון מזכיר העדה יעקב מרדכי הלוי);
 'עץ חיים', ישיבה, 1906-1902 (פנקס מצולם);
 'תפארת ציון' אכסניה, 1947-1922 (חלק מארכיון).

10. מוסדות ציבור, אגודות

ארגון בעלי בתי-מלון, בתי-קפה ומסעדות, 1960-1948 (חומר נבחר);
 ארגון הקבלנים והבונים, 1983-1960 (חלק מארכיון);

בית-משפט השלום העברי – ירושלים, 1920-1928 (ארכיון שלם);
הנהגת צופי ירושלים 1919-1923 (תכתובת);
הסתדרות עורכי-הדין בירושלים, 1928-1938 (פרוטוקולים);
התאחדות בעלי-מלאכה, 1948-1970 (ארכיון שלם);
התאחדות בעלי-תעשייה, 1932-1970 (ארכיון שלם);
ועד העיר ירושלים, 1919-1930 (ארכיון שלם);
ועד הקהילה ירושלים, 1932-1948 (ארכיון שלם);
'חובבי ירושלים', 1956-1960 (ארכיון שלם);
ירידי הספרים השביעי, השמיני, התשיעי והעשירי (חומר נבחר);
לשכת המסחר, 1948-1975 (ארכיון שלם);
'מנורה', מועדון חיילים משוחררים, 1930-1945 (שרידי ארכיון).

בתי-חולים

בית-החולים האנגליקני, 1902-1930 (דו"חות סטטיסטיים);
בית-החולים היווני, 1895-1899 (פנקס תנועת חולים);

קיים אוסף תיעודי משלים של בתי-חולים אחרים.

11. מפעלים כלכליים, עסקים

ברמן, מאפייה, 1920-1940 (שרידי ארכיון);
'המקשר' קואופרטיב לתחבורה, 1932-1966 (ארכיון כמעט שלם);
'יקבי ציון', 1926-1941 (שרידי ארכיון);
לוי, שמריהו, רוקח, 1923-1950 (ארכיון עסקי שלם);
מאו, בולוס, בית-מסחר, 1895-1953 (פנקסי רישום מכירות);
'מטרופולין', בנק, 1927-1948 (שרידי ארכיון);
'ציון', קולנוע, 1920-1960 (ארכיון כמעט שלם);
רוגלד, דפוס, 1949-1955 (דוגמאות של דברי דפוס);
שיינבוים-וייס, דפוס, 1919-1947 (דוגמאות של דברי דפוס).

12. כנסיות

- א. החברה הרוסית האורתודוקסית לא"י, 1890-1955 (שרידי ארכיון).
- ב. הכנסייה האנגליקנית, 1837-1861 (פנקסי רישום החלטות ומכתבים, העתק צילומי);
- ג. הכנסייה היוונית-האורתודוקסית, 1890-1978 (אוסף דברי דפוס ומעט חומר ארכיוני);

13. ארכיונים פרטיים

אמנים

ניקובה, רינה, רקדנית, 1925-1970 (ארכיון אישי);
רבן, זאב, 1924-1950 (ארכיון עסקי);
שץ, בוריס, 1900-1932 (ארכיון אישי ועסקי);
שץ, בצלאל, 1935-1948 (ארכיון אישי ועסקי).

אדריכלים, מהנדסים וקבלנים

ביכרמן, אברהם, קבלן, 1930-1940 (ארכיון עסקי והנדסי);
הקרילין, מהנדסים, 1924-1939 (תוכניות לבניינים ומפות);
הרמט, שמשון, אדריכל, 1920-1980 (ארכיון פרטי ומקצועי);
סוד-מוריה, שלמה, מהנדס, 1935-1960 (תוכניות לבניינים);
פרידמן, אלכסנדר, אדריכל, 1935-1980 (תוכניות לבניינים);
צ'רניאק, אברהם, אדריכל, 1935-1965 (תוכניות לבניינים);
קלוויין, יוסף, אדריכל, 1935-1965 (תוכניות לבניינים).

מוכתרים

אלפרט, ישראל, מוכתר 'בית ישראל', 1940-1947;
ברנבלום, אלתר, פנקס רישום לידות לאשכנזים עות'מאנים, 1891-1898;
הוכשטיין, אהרן, מוכתר 'זכרון משה', 1900-1916, פנקס נתינים עות'מאנים ואמריקנים;
ורשבסקי, טודרוס, פנקסי נתינים אשכנזים עות'מאנים, 1871-1916.

עורכי-דין

אמדור, אלכסנדר, 1934-1952 (תיקים נבחרים);
ברנבלום, שלמה, 1925-1955 (תיקים נבחרים);
גרוסמן, משה, 1932-1950 (תיקים נבחרים);
מזרחי, שלמה, 1925-1975 (תיקים נבחרים);
קרונוולד, חיים, 1947-1952 (חומר על פעילות ציבורית).

צלמים

בן דב, יעקב, 1910-1948;
הולץ, עליזה, 1935-1960;
הורנשטיין, צ'ארלס, 1895-1914;
וייס, קלמן, 1945-1985;
סבידס, מיליטאד, 1932-1950;
קרפ (אלון), רבקה, 1930-1960.

ארכיונים פרטיים אחרים
אבישר, דוד (מורה, עסקן וסופר);
אולנדורף, פאני (עובדת סוציאלית);
אלישר, יעקב שאול ('ראשון לציון');
אשבי, צ'רלס רוברט; מתכנן ערים, ארכיטקט ואמן, 1919-1924 (העתק צילומי);
בראור, אברהם יצחק, ד"ר (גאוגרף ומורה);
ברדיין, חיים, ד"ר (חוקר ועסקן ציבורי);
ברט, הלני (עובדת סוציאלית);
האפט, יעקב (עסקן ציבורי);
הלוי, מרדכי, הרב (מזכיר ועד העדה הספרדית);
המבורגר, מאיר (בנקאי);
ושיץ, אפרים (עורך-דין ועסקן);
יהושע, יעקב (מזרחן והיסטוריון);
כהן-אהרונוב, בנימין (עיתונאי, דיפלומט);
כהן, יונה (עיתונאי);
כהן, מנדל (נגר);
כהנא, שמואל (אמרגן);
לונץ, אברהם משה (חוקר ארץ-ישראל ומו"ל);
לונץ, יעקב (רופא וחוקר);
מאיר, יעקב ('ראשון לציון');
מזרחי, חנינא (עסקן, סופר ומורה);
מולכו, יצחק רפאל (עסקן);
מלצר, פייבל (חוקר ומחנך);
ניקולאיסון, ג'ון, מיסיונר ועסקן הכנסייה האנגליקנית, 1837-1860 (העתק צילומי);
סלומון, חיים-חבר מועצת העירייה בתקופת המנדט);
סמונוב, יצחק (עובד ציבור);
סמונוב, צביה (עובדת סוציאלית);
צורף, שלמה זלמן (בונה בית-הכנסת 'החורבה');
קלוגאי, יצחק (מורה וחוקר);
ריבלין, יוסף יואל (מזרחן והיסטוריון);
שוכמן, ישראל (עיתונאי);
שלו, בן ציון (עסקן 'היישוב הישן');
שץ, אולגה (חוקרת אמנות).

תצלומים, גלויות, שיקופיות, תשלילים — 300,000 יחידות; כרזות ומודעות — 25,000 יחידות;
ספרייה בנושא ירושלים — 4,700 ספרים.